

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління
та національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

Нагорна Наталія Володимирівна
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 316.35:32
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВЗАЄМОДІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Н. В. Нагорна
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи

Кравець Ірина Вікторівна
(прізвище, ім'я, по батькові)
к.е.н., доцент
(науковий ступінь, вчене звання, посада)

АНОТАЦІЯ

Нагорна Н.В. ВЗАЄМОДІЯ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА. Кваліфікаційна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «Магістр», спеціальність «Публічне управління та адміністрування», – Поліський національний університет, м. Житомир, 2021 рік.

В кваліфікаційній роботі розкрито сутність та історичні аспекти взаємодії публічної влади та інститутів громадянського суспільства; надано характеристику діяльності інститутів громадянського суспільства як суб'єктів публічної політики в сучасних умовах; досліджено специфіку діяльності інститутів громадянського суспільства в сучасних умовах; проаналізовано стан фінансової підтримки розвитку інститутів громадянського суспільства з боку публічної влади в сучасних умовах. Запропоновано стратегію взаємодії інститутів громадянського суспільства та публічної влади у сфері контролю.

Ключові слова: публічна влада, інститути громадянського суспільства, взаємодія, комунікація, громадські організації, громадські об'єднання, громадський контроль.

SUMMARY

Nagorna N.V. INTERACTION OF PUBLIC AUTHORITIES AND INSTITUTIONS OF CIVIL SOCIETY. Qualification work for obtaining the educational qualification level “Master”, specialty “Public Administration”, – Polissia National University, Zhytomyr, 2021.

As a result of qualification work the essence and historical aspects of interaction between public authorities and civil society institutions are revealed; the characteristic of civil society institutes' activity of as public policy subjects in modern conditions is given; the specifics of the activity of civil society institutions in modern conditions are studied; the state of financial support for the development of civil society institutions by public authorities in modern conditions is analyzed. The strategy for the interaction of civil society institutions and public authorities in the field of control is proposed.

Key words: public authority, civil society institutions, interaction, communication, public organizations, public associations, public control.

ЗМІСТ

	<i>Стор.</i>
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	7
Висновки до розділу 1.....	12
РОЗДІЛ 2. ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	13
Висновки до розділу 2.....	19
Розділ 3. СТРАТЕГІЯ ВЗАЄМОДІЇ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ КОНТРОЛЮ.....	20
Висновки до розділу 3.....	25
ВИСНОВКИ.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	29
ДОДАТКИ.....	34

ВСТУП

Актуальність теми. Наявність незалежних та активних інститутів громадянського суспільства в країні характеризує її як сучасну, розвинену, демократичну державу. Діяльність інститутів громадянського суспільства охоплює всі сфери життя суспільства. Публічна влада та політика в різних сферах життя суспільства буде більш якісною, якщо вона здійснюється та розробляється із залученням представників інтересів громадян, а саме інститутів громадянського суспільства. Для громадськості важливо отримувати від публічної влади активний зворотній взаємозв'язок, а публічна влада, у свою чергу не може оцінити свої зусилля у вирішенні питань громадян. Таким чином, взаємодія публічної влади та представників громадськості – один із ключових напрямів публічного управління.

Метою кваліфікаційної роботи є теоретико-методологічне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо взаємодії публічної влади та інститутів громадянського суспільства.

Для досягнення мети визначені наступні *завдання кваліфікаційної роботи*:

- розкрити сутність та історичні аспекти взаємодії публічної влади та інститутів громадянського суспільства;
- надати характеристику діяльності інститутів громадянського суспільства як суб'єктів публічної політики в сучасних умовах;
- дослідити специфіку діяльності інститутів громадянського суспільства в сучасних умовах;
- проаналізувати стан фінансової підтримки розвитку інститутів громадянського суспільства з боку публічної влади в сучасних умовах;
- запропонувати стратегію взаємодії інститутів громадянського суспільства та публічної влади у сфері контролю.

Об'єктом дослідження є процес взаємодії публічної влади та інститутів громадянського суспільства.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні, методичні і прикладні аспекти взаємодії публічної влади та інститутів громадянського суспільства.

Методологічною основою дослідження є методи і прийоми наукового пізнання. Застосування даних методів обумовлювалося системним підходом, що дало можливість досліджувати проблему взаємодії публічної влади та інститутів громадянського суспільства в єдності їх соціального значення, політичного, економічного та юридичного змісту. Застосування *логіко-семантичного методу* дало можливість розкрити сутність понятійного апарату предмету дослідження; *абдуктивного методу* – здійснити збір та обробку інформації щодо процесів взаємодії органів влади та інститутів громадянського суспільства. *Метод аналізу та синтезу; статистичні методи, історичний і порівняльний методи* було використано з метою здійснення аналізу динамічних змін в сфері діяльності інститутів громадянського суспільства та публічної влади. Для розробки стратегії взаємодії інститутів громадянського суспільства та публічної влади у сфері контролю було використано синергетичний підхід.

Елемент наукової новизни кваліфікаційної роботи полягає у розробці стратегії взаємодії інститутів громадянського суспільства та публічної влади у сфері контролю.

Апробація. Результати роботи доповідались на науково-практичних конференціях Поліського національного університету. Результати роботи висвітлені в 3-х публікаціях.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 40 найменувань, додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи складає 33 сторінки, у тому числі 2 рисунки та 1 таблиця.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ІСТОРИЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ТА ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Існування незалежних та активних інститутів громадянського суспільства в країні характеризує її як сучасну, розвинену, демократичну державу. Діяльність інститутів громадянського суспільства охоплює всі сфери життя суспільства. Це і політичні партії, і спортивні та мистецькі об'єднання, і благодійні організації, освітні та просвітницькі фонди і багато іншого. З метою уникнення плутанини в поняттях, визначимо основні дефініції даного дослідження, а саме «інститут громадянського суспільства» та «публічна влада». Інститут громадянського суспільства (ІГС) – це неприбуткова, громадська організація (об'єднання громадян), діяльність якої зосереджена на просуванні громадської участі у всіх сферах суспільного життя з метою його покращення на засадах партнерства, вільної участі та соціальної взаємовигоди. Кожен окремих ІГС має свою специфіку діяльності, який зазначений КВЕДом при реєстрації. Громадяни України можуть за наявного бажання обох сторін долучатися до діяльності декількох організацій одночасно як волонтери, члени, експерти, тощо. Долучення до діяльності певної громадської організації відбувається на основі наявної потреби в даний час.

Поняття публічної влади є також багатозначним. Публічна влада за визначенням українських дослідників в сфері публічного управління Т. Лозинської, Ю. Кальниша – це здатність, права та можливості органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій здійснювати вплив на суспільне життя держави, на основі сил примусу чи авторитету [1, с.24]. Таким чином, до суб'єктів публічної влади відносять і ІГС у формі громадських організацій. Якщо згадати джерело влади,

яке зазначене у Конституції України, то ним є народ, при тому дане джерело влади визначене як єдине. Народ за головним нормативним документом України здійснює владу через представницькі органи його інтересів, а саме органи державної влади та органи місцевого самоврядування [3]. В даному дослідженні суб'єктами публічної влади ми визначаємо органи державного управління та органи місцевого самоврядування, з якими безпосередньо здійснюють комунікацію та взаємодію ІГС та громадяни, тобто розглядаємо шлях здійснення публічної влади через владні інституції держави.

ІГС в незалежній Україні почало свій відлік з 1992 року, коли був прийнятий закон України «Про об'єднання громадян». Згодом була узаконена діяльність інших громадських інститутів (благодійні, дитячі, юнацькі організації, творчі спілки, організації роботодавців, асоціації органів місцевого самоврядування та ін.), що свідчило про розширення демократії та зростання політичної культури в країні. Динаміка інституалізації громадянського суспільства у 2015-2020 рр. за даними ЄРДПОУ Держслужби статистики України виявляє тенденцію до зростання. Так, станом на 1 грудня 2015 р. було зареєстровано 69 686, на 1 грудня 2016 р. – 75 478; на 1 квітня 2017 р. – 77 252; на 1 квітня 2018 р. налічувалося 81 598; а станом на 1 січня 2020 року громадських організацій в Україні налічувалося 88 882 одиниць. Зростала в цей період і кількість об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), благодійних організацій, профспілок та їхніх об'єднань, органів самоорганізації населення (ОСН), спілок об'єднань громадян [6, с. 36], [8, с. 13].

Інститути громадянського суспільства пов'язані з дією усіх базових систем громадянського суспільства держави, оскільки вони здійснюють певний постійний вплив на дані системи. Наприклад, такий прояв впливу у соціальній системі громадянського суспільства держави виражається через формування ініціатив та спільнот, розвиток взаємовідносин між ними. В політичній системі – це взаємовідносини між політичними партіями, організаціями та рухами. Економічна система зазнає впливу з боку

громадських організацій на основі співпраці таких організацій з приватними підприємствами з метою реалізації цілей громадських проектів. Діяльність громадських організацій широко представлена у культурній сфері громадянського суспільства держави (діяльність ІГС стосовно популяризації та розвитку культурно-соціальних цінностей). В інформаційній системі громадянського суспільства України громадські організації представлені як незалежні засоби масової інформації, комунікаційні механізми між владою та громадськістю в соціальних мережах та меседжерах, тощо. Слід зазначити, що за умов нових викликів у формі пандемії COVID-19, обмеженого доступу до «живої комунікації», електронні інструменти зв'язку та навички користування ними стають вирішальними для подальшої комунікації громадян, інститутів громадянського суспільства та влади. Рівні взаємодії публічної влади та інститутів громадянського суспільства представлено на табл. 1.1.

Розвинуте самоврядування у формі діяльності інститутів громадянського суспільства в різних сферах суспільно життя є основою формування базових засад правової держави європейського типу. У ЄС існує численна кількість різноманітних організацій, які представляють не ринок і не державу, а належать до іншого, так званого третього сектора. Даний сектор громадянського суспільства представлений професійними спілками, релігійними організаціями, церквами, асоціативними об'єднаннями підприємців, захисту прав споживачів, природоохоронними недержавними організаціями, спортивними об'єднаннями тощо.

На основі синхронної, відкритої взаємодії державних інституцій, приватних підприємств, орієнтованих на прибуток і громадських організацій з благодійними соціальними цілями формується тривалий консенсус і взаєморозуміння. Вільні медіа як посередник, відіграють тут важливу роль – без них ані держави ЄС, ані економіка, ані третій сектор не почуватимуть себе комфортно, адже у всьому світі розвинуті держави, які звільнилися від авторитарних форм правління, доходять висновку, що демократичне політичне

суспільство не може існувати без незалежних ЗМІ.

Таблиця 1.1.

**Рівні взаємодії інститутів громадянського суспільства (ІГС)
та публічної влади.**

<i>Рівні взаємодії інститутів громадянського суспільства та публічної влади</i>	
Інституційний рівень взаємодії (інституції, з якими взаємодіють ІГС)	Приведення в дію інституційних механізмів. Органи державної влади, обласні, місцеві адміністрації, органи місцевого самоврядування, координаційні ради, місцеві ради, Верховна рада, державні комітети, суди, тощо.
Функціональний рівень взаємодії	Соціальна політика (медицина, освіта, демографія, соціальний та правовий захист населення та ін.). Інформаційна та просвітницька діяльність. Співпраця з ЗМІ або презентація себе як ЗМІ (Facebook, Youtube), зустрічі з громадянами, робота з волонтерами громадських організацій. Економічна політика. Моніторинг та контроль за використанням бюджетних коштів. Удосконалення механізму публічних закупівель. Ініціація партнерських соціально-економічних проєктів.
Законодавчий рівень взаємодії	Удосконалення нормативних документів. Удосконалення правової бази стосовно взаємодії ІГС та публічної влади, внесення рекомендацій щодо змін існуючого законодавства в різних сферах діяльності.

Джерело: сформовано автором на основі [8-10].

Успішний приклад взаємодії між цими владними структурами та громадянським суспільством є участь ІГС у підготовці проєктів Хартії фундаментальних прав Європейського Союзу, 12 стаття яка гарантує «кожному право на свободу мирних зібрань і свободу об'єднань на всіх рівнях, особливо в політичних, профспілкових і громадських справах, що означає право кожного створювати або вступати у профспілки задля захисту власних інтересів» та європейської хартії місцевого самоврядування [16], [17].

Підготовку цих законопроєктів було здійснено Конвентом, який створений із представників парламентів і від національних урядів Європейського парламенту і Європейської комісії. Представництва громадянського суспільства не мали офіційної ролі в Конвенті, проте

консультації, які вони надавали, медійна та інформаційна діяльність, сприяли визначенню ролі європейської Хартії як прояву загальноєвропейських цінностей.

Функціонально європейська система взаємодії влади й громадянського суспільства більш гнучка, ніж наразі українська і складається із таких способів взаємодії, як спеціальні консультації щодо різних соціальних і політичних питань, регулярні спеціальні зустрічі та публічні он-лайн консультації з публікацією відповідних загальнодоступних матеріалів у мережі, що дає змогу громадянському суспільству та його представникам у вигляді ІГС залучатися до процесу публічного прийняття рішень щодо питань, які виносяться на загальноєвропейський розгляд [16].

На шляху до формування повноцінного громадянського суспільства у сьогоdnішній Україні дослідники виокремлюють наступні три перешкоди [12, с. 104], [14, с. 431]:

- тоталітарна спадщина радянських часів, звичку населення до державного домінування, його громадянську пасивність та відчуженість;
- мовно-культурна різнорідність населення, яка розділяє інститути громадянського суспільства за мовно-етнічними ознаками;
- низька ефективність економічних реформ, і, як наслідок, відсутність економічних підстав для емансипації громадян України.

Отже, в умовах сьогодення громадські ініціативи у формі інститутів громадянського суспільства покликані допомогти подолати прогалини в обізнаності громадян щодо їхніх можливостей, прав і свобод; налагодити діалог між соціальними групами та громадами, які мають різні погляди на соціально-економічні, політичні проблеми, на конфлікт регіонів країни; налагодити активну співучасть у громадському просторі переселенців та місцевих жителів, тощо.

Висновки до розділу 1

1. Розкрито сутність взаємодії публічної влади та інститутів громадянського суспільства. Під інститутами громадянського суспільства в даному дослідженні ми розуміємо неприбуткові, громадські організації (об'єднання громадян), діяльність яких зосереджена на просуванні громадської участі у всіх сферах суспільного життя з метою його покращення на засадах партнерства, вільної участі та соціальної взаємовигоди. Кожен окремий ІГС має свою специфіку діяльності, який зазначений КВЕДом при реєстрації. Громадяни України можуть за наявного бажання обох сторін долучатися до діяльності декількох організацій одночасно як волонтери, члени, експерти, тощо. Долучення до діяльності певної громадської організації відбувається на основі наявної потреби в даний час.

Під дефініцією «суб'єкти» публічної влади ми визначаємо органи державного управління та органи місцевого самоврядування, з якими безпосередньо здійснюють комунікацію та взаємодію ІГС та громадяни, тобто розглядаємо шлях здійснення публічної влади через владні інституції держави.

2. Встановлено, що своє законне існування ІГС в незалежній Україні почали з 1992 року, коли був прийнятий закон України «Про об'єднання громадян». Згодом була узаконена діяльність інших громадських інститутів (благодійні, дитячі, юнацькі організації, творчі спілки, організації роботодавців, асоціації органів місцевого самоврядування та ін.), що свідчило про розширення демократії та зростання політичної культури в країні. Динаміка інституалізації громадянського суспільства у 2015-2020 рр. за даними ЄРДПОУ Державної служби статистики України виявляє тенденцію до зростання. Інститути громадянського суспільства пов'язані з дією усіх базових систем громадянського суспільства держави, оскільки вони здійснюють певний постійний вплив на дані системи. Визначено рівні взаємодії публічної влади та ІГС, а саме . інституційний, функціональний та законодавчий.

РОЗДІЛ 2

ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Динаміка кількості офіційно зареєстрованих громадських об'єднань в Україні протягом 2011-2019 рр. виявила тенденцію до зростання. Найбільший приріст в реєстрації ІГС в даний період відбувся в 2013 році. Починаючи з 2015 року спостерігається постійне зростання кількості громадських об'єднань та громадських організацій. Дана тенденція зберіглася і до 2020 р.(рис.2.1). Факт появи нових неурядових організацій ймовірно пов'язаний зі зміною правил легалізації волонтерства, зростанням рівня консолідації суспільства і відповідно активізації населення в громадському житті країни на основі подій 2013-2014 рр. (Революція Гідності, початок війни на сході України) [7], [16].

За останні роки змінилася специфіка діяльність громадських організацій (ГО). Значна кількість нових зареєстрованих організацій спеціалізується на вирішенні проблем військовослужбовців, допомозі армії (забезпечення, правозахисна діяльність), медичній та соціальній реабілітації учасників бойових дій. Значна частина новостворених ІГС займається питаннями правового захисту та задоволення інших потреб внутрішньо переміщених осіб у зв'язку із війною та окупацією територій України. Багато громадських організацій зосереджують свою увагу та діяльність навколо проблем довкілля: його збереженні, очищенні, охороні.

Протягом останніх двох років громадські активісти, представники ГО, благодійних фондів, волонтерських організацій надають величезну допомогу у боротьбі з вірусом, який викликає хворобу COVID-19. Такий рівень консолідації сил громадян можна порівняти з 2014 роком, коли теж стояло питання збереження нації, але не з причини інфекції, а з причини війни.

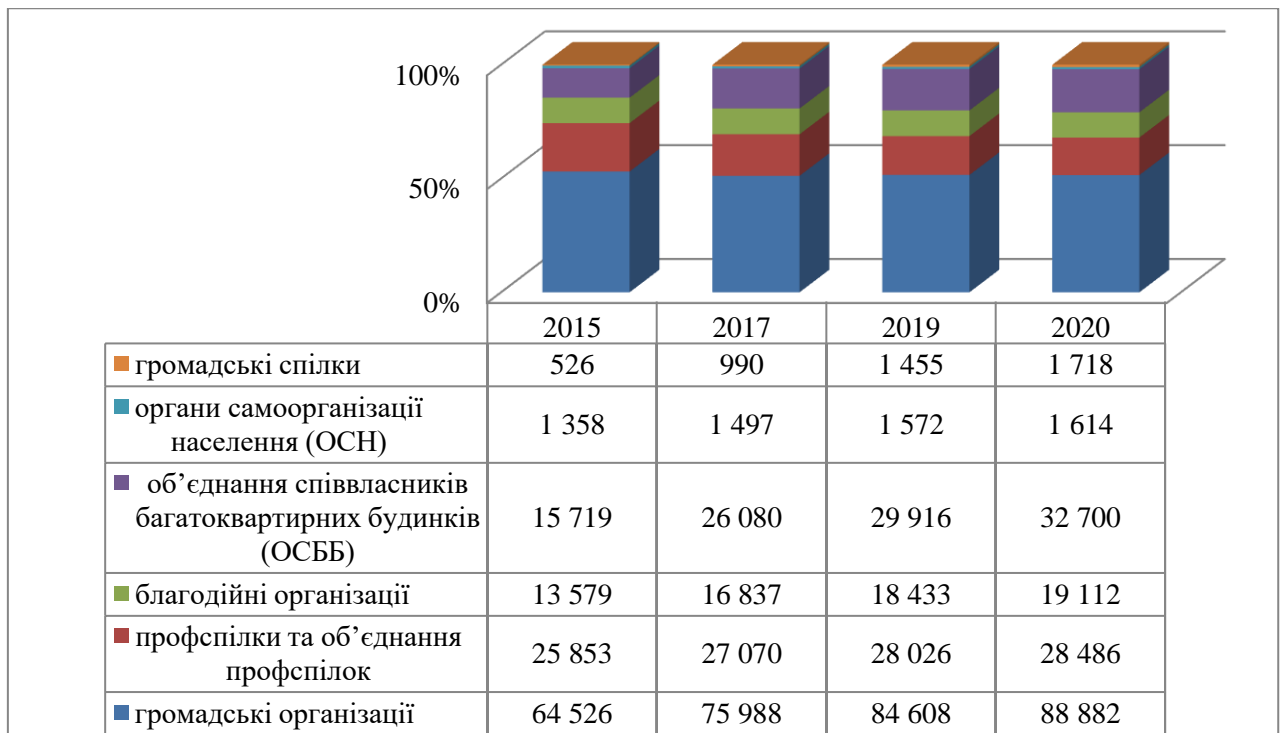


Рис.2.1. Динаміка розвитку інститутів громадянського суспільства України, 2015-2020 рр., од.

Джерело: побудовано автором за даними ЄДРПОУ Державної служби статистики України [21].

У процес протидії поширення вірусу та допомозі постраждалим від COVID-19 в 2020р. в першу чергу мали би бути залучені органи державної влади та новостворені в результаті децентралізації органи місцевого самоврядування. Натомість вони проявили розгубленість та пасивність, і, як і в 2014 році, функції держави по захисту національної безпеки взяло на себе громадянське суспільство у формі громадських, благодійних, волонтерських організацій. Даний факт свідчить про те, що найбільший рівень консолідації суспільства в Україні відбувається під час кризових ситуацій.

Рівень взаємодії публічної влади та інститутів громадянського суспільства можна оцінювати також за бажанням владних інституцій допомагати діяльності громадських ініціатив фінансово. Слід зазначити, що в бюджеті України немає достатньо грошей для реалізації всіх ефективних та перспективних ініціатив, проте, з огляду на зміни в законодавстві та структурі бюджетів на користь діяльності інститутів громадянського суспільства можна

стверджувати, що існують позитивні тенденції у взаємодії публічної влади та громадських організацій.

Сприяння розвитку економічній дієздатності ІГС є важливою передумовою створення взаємовигідної співпраці держави та громадянського суспільства. Важливим напрямом у сфері фінансової підтримки розвитку інститутів громадянського суспільства стало державне економічне сприяння реалізації проектів розвитку громад через бюджети участі. Лише за чотири роки реалізації «бюджету участі» для громадянських ініціатив сума, яку муніципальна публічна влада виділяє на проекти громадян суттєво збільшилася (у 60 разів), а кількість голосуючих за проекти збільшилася в сто разів.

Даний механізм було визнано успішним органами державної влади і, на основі цього визнання прийнято було рішення щодо збільшення статті видатків на дану ініціативу в майбутніх бюджетах України (2019, 2020, 2021 рр.). Проте, через пандемію COVID–19 відбувся перерозподіл бюджетних коштів на реалізацію цих проектів.

Постановою КМУ «Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням ветеранів» вперше було дозволено запуснути конкурсну підтримку проектів громадських організацій ветеранів з державного бюджету країни. Було також внесено зміни до Бюджетного кодексу України, що дозволило місцевим ГО ветеранів отримувати державне фінансове забезпечення [23].

У 2020 р. відбулося удосконалення механізму надання фінансових ресурсів ГО інвалідів з державного бюджету. Постанова КМУ «Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням осіб з інвалідністю» має забезпечити рівні можливості фінансового забезпечення з бюджетів на основі конкурсу для всіх ГО, які займаються підтримкою осіб з інвалідністю. Рішенням уряду передбачено, що такі ІГС будуть отримувати кошти на виконання програм, проектів своєї діяльності та на організаційний розвиток сфери підтримки інвалідів, що відповідає Конвенції про права осіб з інвалідністю [26].

Упродовж попередніх років деякі ГО осіб з інвалідністю отримували з державного бюджету без конкурсу близько 85 % від загального фінансування за цим напрямом. Тепер у Законі України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» передбачено видатки за бюджетною програмою «Фінансова підтримка громадських об'єднань осіб з інвалідністю» на суму 89,36 млн. грн. При цьому 76,03 млн. грн буде виділено на фінансову підтримку Національної Асамблеї інвалідів України, їхніх підприємств та організацій невиробничої сфери, УТОС, УТОГ і Союзу інвалідів України, а 9,14 млн грн – ГО осіб з інвалідністю на конкурсній основі [16, с.51].

Окремим вектором співпраці інститутів громадянського суспільства та публічної влади запровадження децентралізації влади в Україні, а саме проведення освітньої та просвітницької діяльності громадськими організаціями по всій території України в офлайн та онлайн просторі. Найбільшою проблемою місцевого самоврядування сьогодні є низька активність громадян новостворених територіальних громад, недостатній рівень їх знань про свої права та обов'язки щодо участі в процесах управління територіями, на яких вони проживають. На жаль з боку держави, фінансування громадських ініціатив відбувається в повній мірі запиту. Проте, існує механізм співпраці громадських організацій на благо українського суспільства за рахунок міжнародних благодійних фондів (донорів). Підтримку в процесі розбудови ефективного місцевого самоврядування здійснює ініціатива DOBRE програмою «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» [24]. До здійснення програми долучаються територіальні громади, акцент грантової допомоги робиться на молодіжні ради, оскільки саме молодь є найактивнішою аудиторією громадянського суспільства сьогодні і керівниками територіальних громад в майбутньому. Дана програма підтримки децентралізації в Україні фінансується USAID. На основі фінансової та технічної підтримки з боку Польщі та США наразі створюються умови для більш ефективного використання ресурсів громади, отримання якісних послуг

та консолідації громадянського суспільства на місцевому рівні у 75 громадах України [24].

На початку літа 2020 року відбувся запуск онлайн платформи «Школа спроможних громад» 2020 р. (рис.2.2).

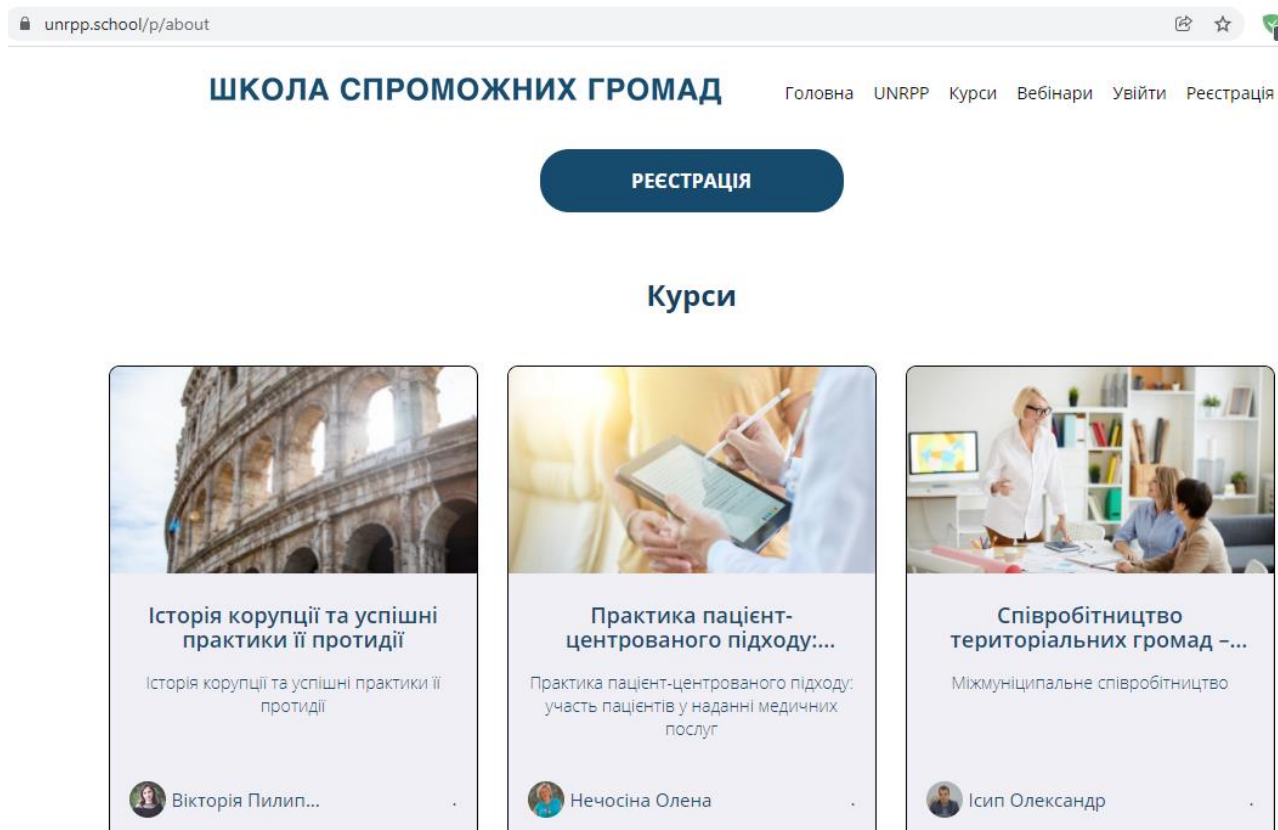


Рис. 2.2. Навчальна платформа «Школа спроможних громад»

Джерело: фото сайту [20].

Дану навчальну платформу розроблено завдяки місцевим ініціативам Інститутів громадянського суспільства та Програмі ООН із відновлення та розбудови миру. Фінансову підтримку надали країни ЄС, США, Велика Британія, Швейцарія, Японія. Тут можна знайти багато безкоштовних матеріалу з розвитку територій та з розвитку різноманітної діяльності на цих територіях.

В Україні з 2017 року реалізується проектна програма ООН «Громадянське суспільство розвитку демократії та прав людини в Україні» [22]. Дана проектна програма спрямована на підвищення рівня інституційного впливу громадських організацій та об'єднань на процеси реформ стосовно

розбудови прозорого демократичного суспільства в Україні. У межах цієї програми ООН проводяться навчальні та освітні заходи, інформаційні та адвокаційні кампанії для новостворених громад України. Виконавцями даної програми є громадські організації України (ГО «Громадський холдинг «ГРУПА ВПЛИВУ», ГО «Точка доступу», Вінницька обласна правозахисна організація «Джерело надії», БО «БФ» та інші [22].

Висновки до Розділу 2.

1. Надано характеристику діяльності інститутів громадянського суспільства як суб'єктів публічної політики. Встановлено, що динаміка кількості офіційно зареєстрованих громадських об'єднань в Україні протягом 2011-2019 рр. виявила тенденцію до зростання. Найбільший приріст в реєстрації ІГС в даний період відбувся в 2013 році. Починаючи з 2015 року спостерігається постійне зростання кількості громадських об'єднань та громадських організацій. дана тенденція зберіглася і до 2020 р. Факт появи нових неурядових організацій пов'язаний зі зміною правил легалізації волонтерства, зростанням рівня консолідації суспільства і відповідно активізації населення в громадському житті країни на основі подій 2013-2014 рр. (революція гідності, початок війни на сході України).

2. За останні роки змінилася специфіка діяльність громадських організацій. Значна кількість нових зареєстрованих організацій спеціалізується на вирішенні проблем децентралізації, військовослужбовців, допомозі армії (забезпечення, правозахисна діяльність), медичній та соціальній реабілітації учасників бойових дій. Протягом останніх двох років громадські активісти, представники ГО, благодійних фондів, волонтерських організацій надають величезну допомогу у боротьбі з вірусом, який викликає хворобу COVID-19. Такий рівень консолідації сил громадян можна порівняти з 2014 роком, коли теж стояло питання збереження нації, але не з причини інфекції, а з причини війни.

3. Важливим напрямом у сфері фінансової підтримки розвитку інститутів громадянського суспільства стало державне економічне сприяння реалізації проектів розвитку громад через бюджети участі. Даний механізм було визнано успішним органами державної влади і, на основі цього визнання прийнято було рішення щодо збільшення статті видатків на дану ініціативу в майбутніх бюджетах України.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЯ ВЗАЄМОДІЇ ІНСТИТУТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ КОНТРОЛЮ

Протягом останніх років система публічного управління перебуває в стані безперервної трансформації: децентралізація, медична та освітня реформа, створення ЦНАПів, публічні закупівлі, електронне урядування – це далеко не всі зміни, які відбулися в нашому суспільстві, але вище перераховані вже впливають на пересічних українців і є найпопулярнішими щодо обговорення, скепсису та критики. Ми дотримуємося думки, що зміни, в цілому, носять позитивний і перспективний характер, і той факт, що інколи дані зміни примушують вчитися громадян (а це їх часом обурює (наприклад: електронні черги, квитки, застосунок «Дія», HELSI) – теж добре, оскільки ми живемо в час використання і створення високих технологій, і без елементарних навичок користування ними громадяни будуть неконкурентоспроможні не тільки на ринку праці і послуг, а й ізольованими від багатьох речей, які роблять життя простішим і якіснішим (он-лайн замовлення квитків, бронювання готелів, запис до лікаря тощо).

В контексті розвитку системи громадського контролю за діями влади перспективними та стратегічними ми вважаємо наступні напрями:

- 1). E-government (електронний уряд).
- 2). Розвиток системи публічних закупівель в контексті прозорості, справедливості, чесної конкуренції, недопущення фактів обходу системи публічних закупівель, як це сталося останнім часом з одним із наймастатбніших проектів держави «Велике будівництво».
- 3). Інституалізація громадського контролю з акцентом на питання: доступ до інформації органів державної влади та покращення діалогу «влада-громадськість».

Вважаємо доцільним розглянути кожен напрям більш детально.

Електронний уряд (англ. e-Government) – це така модель державного управління, яка заснована на використанні сучасних інформаційних та комунікаційних технологій з метою підвищення ефективності та прозорості влади, а також встановлення громадського контролю над нею [28], [29]. Розрізняють наступні рівні реалізації електронного урядування:

- *Уряд–громадянам: (Government 2 Citizens, G2C; організація зворотного зв'язку з громадянами).* Із запровадженням систем G2C, громадяни зможуть набагато менше стояти в чергах за типовою інформацією, довідками і формами. Бюджет заощаджує при цьому значні ресурси на адміністрування типових процедур, а громадяни – час і свої гроші. Тобто мова іде про отримання і замовлення сервісних адміністративних послуг он-лайн. Позитивним в даному напрямі було створення ЦНАПів в Україні [30].

- *Уряд–службовцям (government to employees, G2E, відносини уряду з чиновниками або службовцями)* – передбачає автоматизацію процесів співпраці урядової системи з службовцями, чиновниками, консультантами на місцях. Існує думка, що при детальному розгляді та опрацюванні завдань, функцій деяких служб на місці можна розробити необхідний функціонал на рівнях G2B, G2C та повністю виключити G2E з моделі Електронного уряду [30]. Вважаємо виключення рівня G2E як проміжного між G2B і G2C в багатьох випадках доцільним.

- *Уряд–бізнесу (Government 2 Business, G2B; відносини державних органів і бізнесу)* – автоматизація податкових виплат, проведення електронних торгів, закупівель, продажу-постачання продукції тощо. До прикладу, уряд Швеції вже пересвідчився, що при переході на електронну систему закупівель економія коштів становить 50 %. Досвід розвинутих країн довів ефективність такої системи. Наприклад, державними установами Швеції проводиться близько 95 % закупівель через електронні торги [30].

- *Уряд-уряду (Government 2 Government, G2G)* – передбачає автоматизацію відносин і документообігу між відомствами. Таким чином, G2G

– частина об'єднаної інформаційної системи, що забезпечує виконання наступних завдань:

- ✓ управління роботою державного апарату;
- ✓ координування діяльності територіальних підрозділів і регіональних управлінь;
- ✓ внутрішній облік, діловодства.

Проблеми даного рівня пов'язані з підвищенням кваліфікації персоналу і своєчасними технічними та технологічними рішеннями.

В Україні 25 грудня 2015 року був підписаний закон «Про публічні закупівлі», яким було запроваджено нову концепцію поняття «замовник», яка базується на законодавстві ЄС та за якою основним критерієм визначення організації як «замовник» є покладення на неї обов'язок забезпечення суспільних потреб. З набуттям чинності даного закону крім учасників публічних закупівель (замовник – отримувач) в даному процесі можуть приймати участь з метою контролю і моніторингу державні органи і недержавні громадські організації.

Найбільш відомими та активними громадськими організаціями у сфері закупівель є: «Центр протидії корупції» (www.antac.org.ua), Transparency International Україна (www.tiukraine.org), Центр політичних студій та аналітики ЕЙДОС (www.eidos.org.ua). Також відомими є ініціативи і практики громадських організацій і окремих громадян «Антикорупційний монітор» (acm-ua.org), YouControl (сервіс з аналітики підприємств), prozorrobot, opendatabot, z.texty.org.ua, <https://openbudget.gov.ua/> та інші. Слід зазначити, що з серпня 2016 року в Україні введено електронну систему публічних закупівель «ProZorro», яка передбачає закупівель за допомогою відкритого порталу, де замовникам надана можливість розміщувати документацію тендеру, а учасникам – надавати свої пропозиції, звертатися за роз'ясненнями та оскаржувати результати тендеру. Цей крок у здійсненні публічних закупівель – однозначно позитивний, проте під час роботи через дану систему

було виявлено низку недоліків та порушень. Зокрема, серед основних недоліків виявлено:

- 1) відсутність технічної можливості оскарження рішення замовника, яким безпідставно було відхилено тендерну пропозицію, у випадку коли пропонування інших учасників також відхилено;
- 2) запровадження електронних торгів в три підходи (етапи) з почерговим зниженням ціни;
- 3) можливість усунення від доступу усіх потенційних учасників до оголошення про проведення закупівлі;
- 4) часті технічні неполадки в роботі системи та електронних майданчиків.

Окремо, слід зазначити про необхідність інституалізації громадського контролю в сучасних умовах.

Під інституалізацією громадського контролю ми розуміємо створення стабільних зразків соціальної взаємодії органів державного управління і громадськості, заснованої на формалізованих правилах, законах, національних та міжнародних практиках. Інституалізація громадського контролю за діями влади має здійснюватися за наступними трьома напрямками:

I. Формування цінностей громадського контролю, громадське осмислення важливості контролю і моніторингу діяльності органів державної влади. Даний процес містить такі компоненти як: легалізація (закони, укази, постанови, інструкції тощо), легітимація (прийняття та визнання громадськістю), формування та популяризація такого явища як «громадський контроль», підвищення рівня активності громадян щодо контролю та моніторингу владних дій.

II. Безстрокове існування та розвиток діяльності в сфері громадського контролю.

Забезпечення безперервного поповнення матеріальної складової функціонування контролюючих елементів суспільства. Для цього необхідно: легалізувати функцію громадського контролю за діяльністю органів державної

влади, оптимізувати законодавство з приводу використання національних та іноземних джерел фінансування (окрім російських, з огляду на війну та анексію частини територій Росією). Слід також забезпечити двосторонню роботу в даній сфері в контексті забезпечення просвітницької діяльності для громадян з приводу користування інструментами електронного врядування та контролю використання бюджетних коштів (openbudget.gov.ua).

III. Кодифікація й упорядкування громадського контролю, який би функціонував як єдиний соціальний організм на основі солідарності, спільних поглядів, усвідомлення та відповідальності, який сприятиме упорядкуванню відносин між органами державного управління, органами місцевого самоврядування та громадянами України.

Висновки до 3 розділу

1. В контексті реалізації стратегії взаємодії інститутів громадянського суспільства та публічної влади у сфері контролю перспективними та стратегічними ми вважаємо наступні напрями:

- ✓ E-government (електронний уряд).
- ✓ Удосконалення системи публічних закупівель в контексті прозорості, справедливості, чесної конкуренції і скорочення частини тіньового ринку.
- ✓ Інституалізація громадського контролю з акцентом на питання: доступ до інформації органів державної влади та покращення діалогу «влада-громадськість».

2. Зроблено акцент на важливості громадського контролю в сфері надання адміністративних послуг та публічних закупівель. Визнано систему електронного урядування (E-government) та систему публічних закупівель «ProZorro» ефективними інструментами протидії корупції та монополіям, та такими, що відповідають сучасним тенденціям розвитку провідних країн світу. З боку публічної влади слід підтримувати та розвивати дані ініціативи, не допускати фактів використання бюджетних коштів в обхід системи публічних закупівель, оскільки даний факт викликає справедливе невдоволення з боку громадськості та може призвести до негативних наслідків в системі публічного управління державою

3. Запропоновано напрями подальшої інституалізації громадського контролю в органах державної влади в Україні, серед яких основними є: формування цінностей громадського контролю, забезпечення існування та розвитку діяльності громадського контролю та кодифікація та упорядкування громадського контролю.

ВИСНОВКИ

1. Розкрито сутність взаємодії публічної влади та інститутів громадянського суспільства. Під інститутами громадянського суспільства в даному дослідженні ми розуміємо неприбуткові, громадські організації (об'єднання громадян), діяльність яких зосереджена на просуванні громадської участі у всіх сферах суспільного життя з метою його покращення на засадах партнерства, вільної участі та соціальної взаємовигоди. Кожен окремий ІГС має свою специфіку діяльності, який зазначений КВЕДОм при реєстрації. Громадяни України можуть за наявного бажання обох сторін долучатися до діяльності декількох організацій одночасно як волонтери, члени, експерти, тощо. Долучення до діяльності певної громадської організації відбувається на основі наявної потреби в даний час.

Під дефініцією «суб'єкти» публічної влади ми визначаємо органи державного управління та органи місцевого самоврядування, з якими безпосередньо здійснюють комунікацію та взаємодію ІГС та громадяни, тобто розглядаємо шлях здійснення публічної влади через владні інституції держави.

2. Встановлено, що своє законне існування ІГС в незалежній Україні почали з 1992 року, коли був прийнятий закон України «Про об'єднання громадян». Згодом була узаконена діяльність інших громадських інститутів (благодійні, дитячі, юнацькі організації, творчі спілки, організації роботодавців, асоціації органів місцевого самоврядування та ін.), що свідчило про розширення демократії та зростання політичної культури в країні. Динаміка інституалізації громадянського суспільства у 2015-2020 рр. за даними ЄРДПОУ Державної служби статистики України виявляє тенденцію до зростання. Інститути громадянського суспільства пов'язані з дією усіх базових систем громадянського суспільства держави, оскільки вони здійснюють певний постійний вплив на дані системи. Визначено рівні взаємодії публічної влади та ІГС, а саме . інституційний, функціональний та законодавчий.

3. Надано характеристику діяльності інститутів громадянського суспільства як суб'єктів публічної політики. Встановлено, що динаміка кількості офіційно зареєстрованих громадських об'єднань в Україні протягом 2011-2019 рр. виявила тенденцію до зростання. Найбільший приріст в реєстрації ІГС в даний період відбувся в 2013 році. Починаючи з 2015 року спостерігається постійне зростання кількості громадських об'єднань та громадських організацій. дана тенденція зберіглася і до 2020 р. Факт появи нових неурядових організацій пов'язаний зі зміною правил легалізації волонтерства, зростанням рівня консолідації суспільства і відповідно активізації населення в громадському житті країни на основі подій 2013-2014 рр. (революція гідності, початок війни на сході України).

4. За останні роки змінилася специфіка діяльність громадських організацій. Значна кількість нових зареєстрованих організацій спеціалізується на вирішенні проблем децентралізації, військовослужбовців, допомозі армії (забезпечення, правозахисна діяльність), медичній та соціальній реабілітації учасників бойових дій. Протягом останніх двох років громадські активісти, представники ГО, благодійних фондів, волонтерських організацій надають величезну допомогу у боротьбі з вірусом, який викликає хворобу COVID-19. Такий рівень консолідації сил громадян можна порівняти з 2014 роком, коли теж стояло питання збереження нації, але не з причини інфекції, а з причини війни.

5. Важливим напрямом у сфері фінансової підтримки розвитку інститутів громадянського суспільства стало державне економічне сприяння реалізації проектів розвитку громад через бюджети участі. Даний механізм було визнано успішним органами державної влади і, на основі цього визнання прийнято було рішення щодо збільшення статті видатків на дану ініціативу в майбутніх бюджетах України.5. В контексті реалізації стратегії взаємодії інститутів громадянського суспільства та публічної влади у сфері контролю перспективними та стратегічними ми вважаємо наступні напрями:

- ✓ E-government (електронний уряд).

✓ Удосконалення системи публічних закупівель в контексті прозорості, справедливості, чесної конкуренції і скорочення частини тіньового ринку.

✓ Інституалізація громадського контролю з акцентом на питання: доступ до інформації органів державної влади та покращення діалогу «влада-громадськість».

6. Зроблено акцент на важливості громадського контролю в сфері надання адміністративних послуг та публічних закупівель. Визнано систему електронного урядування (E-government) та систему публічних закупівель «ProZorro» ефективними інструментами протидії корупції та монополіям, та такими, що відповідають сучасним тенденціям розвитку провідних країн світу. З боку публічної влади слід підтримувати та розвивати дані ініціативи, не допускати фактів використання бюджетних коштів в обхід системи публічних закупівель, оскільки даний факт викликає справедливе невдоволення з боку громадськості та може призвести до негативних наслідків в системі публічного управління державою

7. Запропоновано напрями подальшої інституалізації громадського контролю в органах державної влади в Україні, серед яких основними є: формування цінностей громадського контролю, забезпечення існування та розвитку діяльності громадського контролю та кодифікація та упорядкування громадського контролю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Публічне управління та адміністрування [Текст] : навчальний посібник / Ю. Г. Кальниш, Т. М. Лозинська, В. І. Тимцуник. Міністерство освіти і науки України. Полтав. держ. аграр. акад. 2015. РВВ ПДАА. 280 с.
2. Громадські експерти назвали проблеми та успіхи державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства. URL: <https://www.prostir.ua/?news=hromadski-eksperty-nazvalyproblemy-ta-uspihy-derzhavnoji-polityky-spryuannya-rozvytku-hromadyanskoho-suspilstva> (дата звернення 19.08.2021).
3. Конституція України. Сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 21.08.2021)
4. Малінін В.В. Процес формування політичної ідентичності в умовах глобалізації: особливості та складові /В.В. Малінін// Актуальні проблеми політики. 2013. Вип. 49. С. 194 – 199.
5. Революція Гідності. Згадаймо головне. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2122489-revolucia-gidnosti-zgadajmo-golovne.html> (дата звернення: 17.09.2021).
6. Громадянське суспільство Укразни: сучасні практики та виклики розвитку: аналіт. доповідь / [Яблонський В. М., Андріученко Т. В., Бекешкіна І. Е. та ін.] ; за заг. ред. О. А. Корнієвського, Ю. А. Тищенко , В. М. Яблонського. – К. : НІСД, 2018. – 128 с.
7. Пеліванова Н. І. Шляхи підвищення ефективності моніторингу та оцінювання виконання документів державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства. Дослідження НІСД. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-06/shlyahy-rozvytku-gromadyanskogo-suspilstva.pdf> (дата звернення 23.08.2021).
8. Ключові виклики для розвитку громадянського суспільства, 2020. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2020 році : матеріали.

щоріч. доп. / [Корнієвський О., Сидоренко Д., Пеліванова Н. та ін.]; за заг. ред. Ю. Тищенко, Ю. Каплан. – Київ : НІСД, 2021. – 116 с.

9. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова КМУ № 996 від 03.11.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.08.2021).

10. Про громадські об'єднання: Закон України № 4572-VI від 22.03.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 19.08.2021).

11. Пілотна методологія оцінки діяльності органів виконавчої влади за «Взаємодія з громадськістю». ПРООН Благодійний фонд «Творчий центр ТЦК». URL: <http://ccc-tck.org.ua/download/library/66/> (дата звернення: 07.09.2021).

12. Влада і суспільство: діалог через громадські ради: монографія / Шайгородський Ю.Ж., Андрійчук Т.С., Дідух А.Я. та ін.; за заг. ред. Шайгородського Ю.Ж. Київ.Паливода. 2011. 148 с

13. Політологія. Друге видання, перероблене та доповнене за науковою редакцією А. Колодій . Київ. ІнЮре. 664 с.

14. Теорія держави і права. Академічний курс / О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. Підручник, Київ. Юрінком Інтер 2006, – 685 с.

15. Політологія для вчителя : навч. посібн. для студ. Педагогічних ВНЗ / за заг. ред. : К.О. Ващенко, В.О. Корнієнка. – К. : Вид-во імені М.П. Драгоманова, 2011. – 406 с.

16. Ключові виклики для розвитку громадянського суспільства, 2020. Стан розвитку громадянського суспільства в Україні у 2020 році : матеріали. щоріч. доп. / [Корнієвський О., Сидоренко Д., Пеліванова Н. та ін.]; за заг. ред. Ю. Тищенко, Ю. Каплан. – Київ : НІСД, 2021. – 116 с.

17. Моніторингове дослідження. Імплементация Національної Стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки. URL: <http://surl.li/ayuej> (дата звернення 08.09.2021).

18. Арзанцева І. С. Цілі формування ефективної моделі партнерства влади та громадянського суспільства / І.С. Арзанцева, Н.І. Кондратюк, Н.В. Нагорна // Студентські наукові читання-2021. Поліський національний університет. Житомир. 2021. 308 с., С. 49-5319.

20. Школа спроможних громад. URL: <https://unrpp.school/p/about> (дата звернення 07.09.2021)

21. Діяльність громадських організацій в Україні. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 12.09.2021).

22. Громадянське суспільство задля розвитку демократії та прав людини в Україні. Проект ООН в Україні. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/projects/civil-society-for-democracy-and-rights.html> (дата звернення 06.09.2021).

23. Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням ветеранів: Постанова КМУ від 14 лютого 2018 р. № 156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення 21.08.2021).

24. Програма «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність» (DOBRE). URL: <https://donors.decentralization.gov.ua/project/dobre> (дата звернення 04.09.2021).

25. Нагорна Н.В. Характеристика діяльності інститутів громадянського суспільства як суб'єктів публічної політики в різних сферах суспільного життя/ Н.В. Нагорна, Л.Г. Бондаренко //Інструменти і практики публічного управління в контексті децентралізації: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 23 червня 2021 року. Житомир. Поліський національний університет. 2021. 378 с., с. 205-208.

26. Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням осіб з інвалідністю: Постанова КМУ від 3 березня 2020 р. № 166. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/166-2020-%D0%BF#Text>

27. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): підручник. К.: НАДУ, 2012. 544 с.

28. Таран В. О. Ідеологія перехідного суспільства (Соціально-філософський аналіз ідеологічного процесу в пострадянській Україні): монографія. Запоріжжя. ЗЮІ МВС України. 2000. 316 с.

29. Хома Н М. Роль соціальних мереж у координації протестних акцій. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М П Драгоманова. Серія № 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Київ. Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2014. Вип. 15. С. 66-72.

30. National strategy for the creation of an enabling environment or civil society development from 2012 to 2016. ULR: <https://udruge.gov.hr/UserDocsImages/UserFiles/File/National%20Strategy-Civil%20Society-Croatia-2012-2016- eng.pdf> (дата звернення 14.09.2021)

31. Civil society development plan 2011-2014/ ULR: <https://heakodanik.ee/sites/default/files/files/Civil%20Society%20Development%20Plan%202011-14.pdf> (дата звернення 12.09.2021).

32. Нагорна Н. В. Теоретичні та історичні основи взаємодії публічної влади та інститутів громадянського суспільства //Н.В. Нагорна / Механізми управління розвитком територій: зб. наукових праць у 2 ч. Ч. 1. Житомир. 2021. 278 с., с. 119-122.

33. В Україні відбудеться конкурс для громадських організацій осіб з інвалідністю. URL: <http://surl.li/ayuer> (дата звернення 09.10.2021).

34. Новіков С. Інституціоналізація громадського контролю виборчого процесу в Україні: необхідність, здобутки, проблеми / С. Новіков // Людина і політика. – 2004. – №5. – С. 17–24.

35. Мех Ю. В. Види та форми громадського контролю з охорони громадського порядку / Проблеми охорони громадського порядку. Збірник

наукових праць за матеріалами регіонального круглого столу (19 червня 2014 р., м. Харків). – Харків: «Планета-прінт», 2014. – 506 с.

36. David Mullins. Creating effective partnerships with civil society organisations (2013). URL: <https://esrc.ukri.org/files/news-events-and-publications/evidence-briefings/creating-effective-partnerships-with-civil-society-organisations/> (дата звернення: 15.09.2021).

37. Постанова КМУ «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» від 03.11.2010 № 996. – URL: <http://surl.li/awtig> (дата звернення: 05.09.2021).

38. Волонтерство. Міністерство Оборони України. URL: <https://defense-reforms.in.ua/volunteers> (дата звернення 31.08.2021).

39. Уманська Олена. Волонтерство в Україні. URL: <https://uwcfoundation.com/ua/blagotvoritelnost-v-ukraine/volonterstvo-v-ukraini> (дата звернення 02.09.2021).

40. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 7 вересня 2021 року. № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (дата звернення 10.09.2021).